

Др РАСТКО ВАСИЋ

О ЕТНИЧКОЈ ПРИПАДНОСТИ КНЕЖЕВСКИХ ГРОБОВА У АТЕНИЦИ

Др РАСТКО ВАСИЋ
УУ 11000 Београд
Археолошки институт САНУ

UDK 726.821 (497.11)

Говорити о етничкој припадности неког праисторијског налазишта сложено је и одговорно. Наиме, подаци коме су племену или народу припадали једно праисторијско насеље, гроб, суд или фибула, макар они потицали и из последњег миленија пре н.е, односно времена непосредно пре римских освајања, несигурни су и непрецизни и, мада има неких индиција на основу којих се о томе може расправљати и могу износити одређене претпоставке, само у веома малом броју случајева се могу те претпоставке прихватити са одређеном дозом сигурности. Када је реч о унутрашњости Балкана, нарочито централног балканског подручја, о чему ће овде бити говора, опрезност је посебно потребна, јер су извори, који нам стоје на располагању за ово разматрање, скромни и недовољни.

С једне стране, подаци античких писаца, који се односе на територију централног Балкана, штури су и несигурни, заснивају се делимично на старијим изворима, у чију веродостојност такође треба сумњати, тако да је слика коју ови фрагменти дају о племенима која су

живела у Србији или Војводини у протои историји доста неодређена. С друге стране, археолошки споменици са овог простора са којима располажемо у овом тренутку, још увек су, опште узевши, малобројни и непотпуни за неко одређеније сагледавање свих група и појава; недостају често неки битни елементи за њихову потпуну идентификацију.

Кнежевски гробови у Атеници код Чачка представљају у том смислу посебан проблем, јер се по својим одликама издвајају у знатној мери од осталих налаза истог периода у ближој и даљој околини, односно не пружају основе за одлучније повезивање са неком већом и јаче израженом културном групом тога времена код које би се са више сигурности могло говорити о евентуалној етничкој припадности. Реч је о две хумке већих размера, једне са једним централним гробом, у којој је био сахрањен кнез, и друге са централним и периферним гробом, у којима су сахрањени кнегиња и њено дете, обе са сложеном каменом конструкцијом и сложеним погребним ритуалом спаљивања. Обе хумке су садржале богате прилоге, који су се састојали од накита, оружја, керамике, бронзаног посуђа, колске и коњске опреме, домаћег и страног порекла, на основу којих се датирају у крај VI и почетак V века пре н.е.¹

У време када су били откривени, крајем педесетих година, атенички кнежеви су били проглашени за Илире, не као резултат неке детаљне и свеобухватне анализе њиховог могућег етничитета, него више као прихватање тадашњег тренда у нашој археологији који је све налазе и налазишта на западном и централном Балкану, од Треста до Солуна, проглашавао за илирске. У својој суштини, та тенденција није била негативна – она је имала за задатак да Илире врати из Европе, камо су у првој половини овог века одлутали, на Балкан, где заиста припадају.² Тек када је тај циљ остварен, било је могуће приступити детаљнијој анализи карактеристика појединих културних група и групација на западном и централном Балкану и утврђивати које су од њих илирске, које су то у мањој мери, а које су неилирске. То је чисто илирску територију на Балкану знатно смањило и svelo на релативно уски појас од источне Босне до средње Албаније; у тим оквирима изражене су и озбиљне сумње у илирски карактер Атенице.

Међутим, док се данас у стручној литератури све мање говори и пише да су атенички кнежеви били угледне илирске поглавице, јављају се у последње време пова појединачна мишљења да Атеница припада Трибалима, великом и моћном племену које је, према античким изворима живело, у Моравској долини.³ Ова тврђења, базирана на једном броју елемената у материјалној култури, без свеобухватне анализе свих података, чине нам се несигурна, недовољно документована и у најмању

руку преурањена. Има се утисак као да по сваку цену атенички кнежеви морају имати неку етничку ознаку; као да археолошка наука не може и не сме да каже да још увек недостају подаци за њихово ближе етничко опредељење, да се чекају нови налази и нова открића, да треба бити стрпљив, најзад, да ова генерација археолога не мора да да све одговоре на питања која се постављају. Археологија је постала вечита наука, она ће трајати и сутра и прекосутра, и нема потребе журити и поводити се за тренутним климама у кој и изван ње. Новим генерацијама треба омогућити да, на основу наших, каткада и скромних резултата, иду напред, а не да на бази нових открића буду приморане да побијају наше закључке и крећу опет од самог почетка.

У том смислу треба схватити и ова разматрања о етничкој припадности кнежевске некрополе у Атеници.

Антички извори не говоре ништа о чачанском подручју у другој половини VI и првој половини V века када се датује атеничка некропола. Они говоре уопште веома мало о северном делу централног Балкана у то време – Херодот (IV, 49) помиње у V веку пре н.е. трибалску равнину, која се обично идентификује са долином Велике Мораве, док Страбон (VII, 5.11) каже да су Аутаријати, некада највеће и најмоћније илирско племе, дуго ратовали са Ардијејима око сланих извора и коначно их победили, и да су у једном тренутку победили Трибале и завладали и другим Трачанима и Илирима. податак који би могао да се односи на овај временски период. О овим подацима је у последње време највише писала и коментарисала их Фанула Папазоглу, која је дошла до закључка да се територија Аутаријата налазила око реке Таре и пружала на исток готово до долине Мораве.⁴ Она је, такође, претпоставила, следећи у томе мишљења једног броја археолога, да би се гласиначка културна група старијег гвозденог доба, распрострањена у источној Босни, на гласиначкој висоравни, у југозападној Србији, око Ужица и Прибоја, и у северној Црној Гори око Пљеваља, могла повезати са Аутаријатима.⁵ Без обзира што она победу Аутаријата над Трибалима датује после Александровог похода на Трибале 335 година пре н.е, што не би никако одговарало подацима о развоју и пропадању гласиначке културне групе која свој врхунац доживљава почетком V века, потом слаби, а од средине IV века више и не постоји – односно, ако би се гласиначка група идентификовала са Аутаријатима, њихова победа над Трибалима би се морала датovati негде у прву половину V века пре н.е.⁶ – важно је истаћи да на карти на крају књиге територија распрострањења племена Аутаријата обухвата и чачанску област. Овај закључак, заснован је добрим делом на комбиновању веома штурих писаних извора са археолошким матери-

јалом, који у суштини у овом случају једини може да пружи одређене податке.

Шта се може рећи на основу ових археолошких остатака?

Сложени погребни ритуал не пружа сигурне паралеле у ближој околини о сличном поступку приликом сахране. Истраживања у Мрчајевцима недалеко од Чачка открила су хумке са спаљеним гробовима и каменим конструкцијама, које би се могле евентуално повезати са Атеницом. Покретни инвентар – керамика, ћилибарске перле и ретки метални предмети не говоре много, али како та истраживања нису још објављена, није могуће о њима судити пре дефинитивног публиковања.⁷ Спаљивање под хумкама је у то време било распрострањеније на централном Балкану од полагања покојника у земљу, нарочито код богатијег слоја становништва, по чему се Атеница уклапа у опште одлике начина сахрањивања у том периоду.⁸

Покретни налази пружају паралеле различите врсте.

Керамика, нађена у кнежевој хумци, састоји се од фрагментата крчага са канелованим трбухом и здела са фасетираним ободом, рађеним руком, и једне грчке ојнохое са хоризонталним бојеним тракама.⁹ М. Стојић доводи у везу један конични обод из Атенице са крчазима са тролисном основом, познатим из групе Рача – Љуљаци даље на истоку, који би били хронолошки млађи, али те паралеле постоје и у крчагу из Криве Реке код Чајетине на западу који би атеничком материјалу хронолошки био можда ближи.¹⁰

Бронзано посуђе, сачувано у фрагментима, ободи, стопе и дршке, могуће од кратера са ваљкастим дршкама, хидрија или басена, импортовано је са југа, највероватније преко северне Албаније и западне Македоније, како би говориле паралеле у Пелагонији, Требеништу и Новом Пазару.¹¹

Накита у правом смислу у гробовима има мало. Огрлице од златних салталеона и биконичних перли¹², ћилибарских перли, обрађених и необрађених и зрна од стакла и стаклене пасте треба везати за утицаје са југа, о чему најјасније говоре ћилибарске перле чији сви облици имају паралеле у Новом Пазару, где су, такође, допремљене из јужне Италије.¹³ Нађена је и једна сребрна лучна фибула са правоугаоном ногом и коничним завршетком на горњем делу стопе која има директне паралеле у Новом Пазару, одакле је највероватније стигла¹⁴. Овај недостатак фибула у Атеници је више него зачуђујући, посебно када се има у виду да је у Новом Пазару нађено 17,¹⁵ а у кнегињином гробу у Пилатовићима најмање 14 фибула¹⁶, док се на југу и истоку у богатим женским гробовима тога и нешто ранијег доба такође јавља више пари фибула

заједно – у гробу 1 у Карагачу – 12,¹⁷ у Новом Селу код Беле Паланке – шест¹⁸, у Дебнову у Бугарској – шест фибула¹⁹. Већи број плочица и аплика од злата и сребра, највећим делом украса за одело, потиче из Грчке или јужне Италије, или су начињене под јужним утицајима – плочице у облику палмете и веспа сигурно су импорт, сличан веспар је нађен у Заграђу на Гласинцу²⁰, док су различити геометријски облици могли да буду начињени на лицу места или донети из Новог Пазара, где су, такође, нађени у великом броју.²¹ Златне пчеле су, такође, начињене под утицајима са југа²² – занимљиво је да се у кнегињином гробу у Пилатовићима јавља фрагмент наребрене златне аплика, највероватније део такве пчеле.²³ Пресавијенс плочице од златног лима такође имају паралеле у кнежевској хумци у Пилатовићима²⁴, док златна и сребрна дугмад, нека искуцана по ободу, имају аналогије у Љуљацима и Пећкој бањи.²⁵ У пакит би на неки начин спадала и коштана кутија са рељефним представама борбе лава и јелена етрурског порекла, која је највероватније са Јадрана допремљена до Атенице.²⁶ Бронзани троугаони привесак са алком на врху има паралелу у Брезју, на Гласинцу,²⁷ а привесци или делови неског предмета у облику птичјих глава имају аналогије у Заграђу на Гласинцу, мада се мотив везује више за централни него за западни Балкан.²⁸

Оружје се састоји од фрагментованих мачева, копаља, бронзаних тробридних стрелица и два умба од штитова. За коштану дршку мача са врхом у облику главе грифона (?) пису ми познате паралеле – овај мач је вероватно био једносекли какви су познати са истока из долине Мораве, у Мајуру, обала Лугомира,²⁹ као и са запада из Узића код Ужица.³⁰ Остаци двосеклих мачева са канијама потицали би можда од грчких крестастих мачева, какви се јављају у унутрашњости Балкана,³¹ док је сличан случај са умбоима штитова какви су познати из Доње Долине, са Гласинца, из Читлука и Врлазија, Ромаје, Криве Реке и Љуљака.³² Скитске тробридне стрелице се јављају у већој мери у то време у западној и централној Србији, како у Пилатовићима, тако и у долини Мораве (Остриковац, Ђовдин).³³

Сахрана на колима у обе атеничке хумке је усамљена појава за сада на централном Балкану у то време. Чињеница да су кола нађена у обе хумке, показује да је њихова употреба у погребном ритуалу била устаљена пракса, а не тренутни хит прихваћен са стране. Најближе паралеле за овакве сахране су познате из Мађарске из Сент Векерзуга³⁴. Недавно откривена гробница са колима и коњима у Бразди код Скопља могла би бити истовремена или нешто млађа од атеничке.³⁵ У Атеници се уз кола јављају и трензе типа Векерзуг, које су биле распрострањене у

Панонији и источним Алпима и код нас су познате из западне Србије, и то, поред Атенице, из Бадовинаца и Ражане.³⁶

Овај кратак преглед покретног материјала у Атеници показује да се паралеле за поједине облике палазе на истоку све до долине Мораве, као и на западу, у Новом Пазару и Пилатовићима, па и на Гласинцу. Оне, међутим, пису тако изразите и пресудне, своде се на поједине облике или импортоване комаде, па се само на основу њих атенички кнежеви не би могли повезати нити са гласиначком културном групом, нити са културним групама које су у то време егзистирале у долини Мораве. Читав низ елемената указује на специфичности атеничких гробова у односу на суседне налазе. Од суседних налазишта са Атеницом би могле да се доведу у везу једино горе помнуте хумке у Мрчајевцима. Ако би се то показало као тачно, што ће публиковање овог материјала, као и будућа истраживања ове области потврдити или порећи, могло би се говорити, уз све потребне резерве, о постојању једне мање културне групе на простору између Чачка и Краљева негде у првој половини V века пре н.е. Она се не би могла идентификовати са Аутаријатима, јер постоје битне разлике између ових налаза и археолошког материјала из околине Ужица, Прибоја и Косјерића. Она се не би могла идентификовати ни са Трибалима, јер не показује никакве паралеле са археолошким материјалом из источне Србије и северозападне Бугарске, трибалске територије *par excellence* у то време. Да ли су Трибали у то време били у долини Велике Мораве и које би биле њихове карактеристике, није јасно, јер су археолошки остаци из тога доба скромни и неуверљиви да би се на основу њих могло говорити о одређеној културној групи. Керамичке форме су неодређене, а метал показује више везу са западом него са истоком.³⁷

С друге стране, велики број паралела у импортованим предметима између Новог Пазара и Атенице, вероватноћа да је највећи број ових комада из Новог Пазара стигао у Атеницу, појава једне новопазарске фибуле у Атеници у неодговарајућем накитном контексту, говорили би о пријатељским односима две кнежевске породице, односно могућем приклањању атеничког кнеза или његове супруге после мужевљеве смрти моћном аутаријатском савезу, који је обухватао и неаутаријатска племена и групе, о чему је говорила Фанула Палазоглу.³⁸ У том случају културна група, коју смо са највећим опрезом горе издвојили, могла би бити једна од група међу „другим Илирима и Трачанима, којима су Аутаријати завладали“, како каже Страбон, обухватајући, недовољно упућен, овим именима и пека од неилирских и нетрачких племена која су живела између Илира и Трачана и које данашња наука назива Даконизијцима.

НАПОМЕНЕ

1. М. Ђукмић/В. Јовановић, Illyrian Princely Necropolis at Atenica, Arch. Jug. VI, 1965, 1-25; исти, „Илирска кнежевска некропола у Атеници”, Чачак, 1966; исти, Illyrian Princely Tombs in Western Serbia, Archaeology 19, 1966, 43-51.
2. Simpozijum o teritorijalnom i hronološkom razgraničenju Piru u praistoriji, Sarajevo, 1964; али такође, А. Венац, „О етничким заједницама старијег жељезног доба у Југославији“, у: Praistorija jugoslavenskih zemalja (даље у тексту РЈЗ), V, Жељезно доба, Sarajevo, 1987, 737-802. Аутор ових редова није такође могао да избегне овакав приступ етничким питањима у протеоисторији па је у својим млађашим данима написао чланак о скулптури из Незакција у Истри и јаподским урнама под насловом „Појава велике камеше пластике код Илира”, Жива Антика 15/1, 1965, 149-162.
3. М. Стојић, Les tombes des Triballes dans le bassin de la Morava et la partie serbe du bassin du Danube au cours du dernier quart du Vleme et de la premiere moitié du Veme siecle avant J.C., Acta musei napocensis 32, 1, 1995, 303-312.
4. F. Papazoglu, „Srednjoevropska plemena u predrimsko doba,” Sarajevo, 1969, 71 sqq.
5. Ibid., 83 sq.; уп. М. Гарашанин, „Налаз првог гвозденог доба из Мраморца и проблем Илира у Србији”, Музеји, 2, 1949, 126-136; В. Ћовић, „О изворима за историју Ауторијата, Godišnjak, Centar za balkanološka ispitivanja, V, 1967, 103-122.
6. F. Papazoglu, op. cit. (нап. 4), 81; уп. М. Гарашанин, Land und Volk der Triballen, Zbornik radova posvećenih akademiku Alojzu Bencu, Sarajevo, 1991, 100.
7. Уп. М. Стојић, op. cit. (нап. 3), 305.
8. А. Палавестра, „Кнежевски гробови старијег гвозденог доба на Централном Балкану.” Београд, 1984, 29 sqq.
9. М. Паровић претпоставља да ојнохоја потиче са Халкидика, в. М. Паровић-Пешикан, „Ојнохоја из Атенице и група кљунастих крчага у унутрашњости Балкана”, Старијар, НС, 39, 1988, 56.
10. М. Стојић, „Керамика из гвозденог доба рађена руком у басену Западне Мораве низводно од Овчарско-кабларске клисуре,” Зборник радова Народног музеја, Чачак, 22/23, 1993, 9; М. Зотовић, „Археолошки и етнички проблеми бронзаног и гвозденог доба Западне Србије”, Титово Ужице/Београд, 1985, 70, Т. 18.6.
11. Ђ. Мано-Зиси/Љ. Поповић, „Нови Пазар Илирско-грчки налаз”, Београд, 1969, Т. III-VI; R. Vasić, u: PJZ V, „Željezno doba”, 1987, Т. 75, 2.3.
12. Слична, по нешто млађа огрлица од златних салталеона и биконицих перли нађена је у једном гробу из 5. века пре н.е. у Сремској Митровици, J. Brunšmid, „Prehistorijski predmeti iz srijemske županije”, Vjesnik Hr. Arh. dr. VI, 1902, 73-77, sl. 36.
13. Ђ. Мано-Зиси/Љ. Поповић, op. cit. (нап. 11), Т. IX-XIII, XXXI-XXXIV.
14. Ibid., Т. XXIX.
15. Ibid., Т. XXV, XXIX, XXX. У гробници је откривено, поред четири златне и пет сребрних фибула са правоугаоном ногом и четири гласиначке фибуле са издуженом троугаоном ногом, и четири носача, два мања и два већа, за фибуле, вероватно наочарасте. На овом податку захваљујем колегиници Татјани Цвијетићанин.
16. М. Зотовић, op. cit. (нап. 10) 90, помиње 10 фибула док је у инвентару наведено 14. У музеју је идентификовано свих 14 фибула али је могуће да се још најмање две крију међу комадима кородиране бронзе.
17. D. Srejić, Karagač and the Problem of the Ethnogenesis of the Dardanians, Balcanica IV, 1973, 55, Т. IV/V.
18. R. Vasić, u: PJZ V, „Željezno doba”, 1987, Т. 69, 1-3.5.
19. A. Milčev, Mohyla pri obci Debnevo, Trojansko, Slovenska archeologia VI, 1958, 99-108.
20. В. Ћовић, у: PJZ V, Жељезно доба, 1987, Т. 64, 1.
21. Ђ. Мано-Зиси/Љ. Поповић, op. cit. (нап. 11), Т. XXIII, XXIV, XXXVII.

22. Уп. P. Jacobsthal, *Greek Pins and their connexions with Europe and Asia*. Oxford 1956. 73-75.
23. Музеј Ужице, непубликовано.
24. М. Зотовић, *op. cit.* (нап. 10), 96.
25. Д. Срејовић, „Трибалски гробови у Љуљацима”, *Старинар*, НС, 40/41, 1989/90, 145 Т. I, 1, 6-8: „Господари сребра. Гвоздено доба на тлу Србије”, Народни музеј Београд, 1990, Нр. 137/12.
26. Р. Васић, „Прилози проучавању Атенице”, *Зборник радова Народног музеја, Чачак*, XVI, 1986, 10 sqq.
27. А. Велас/В. Ћовић, „Glasinac 2“, Sarajevo 1957, Т. 24, 8.
28. Р. Васић, *op. cit.* (нап. 26), 8 sq. „За Заграђе”, В. Ћовић, у: *PIZ V. „Željezno doba“*, 1987, Т. 64,2.
29. М. Стојић, „Налазишта Басараби културе у околини Светозарева”, *Старинар*, НС, 30, 1979, Ст. 12.
30. R. Vasić, *The Chronology of the Early Iron Age in Serbia*, Oxford 1977, Т. 28, 11.
31. R. Vasić, „Prilog proučavanju grčkog oružja u Jugoslaviji”, *Godišnjak, Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo XX/18*, 1982, 15 sqq.
32. *Ibid.*, 14; Д. Срејовић, *op. cit.* (нап. 25), Т. II, 1.
33. М. Зотовић, *op. cit.* (нап. 10), Т. 32,4; „Праисторијски метал Поморавља”, Београд, 1992, Нр. 47 (Ђовдин). Стрелице из Остриковца нису публиковане.
34. M. Párducz, *Le cimetiére hallstatièn de Szentes Vekerzug*, *Acta Arch. Ac. Scient. Hung.* II, 1952, 143 sqq.
35. Г. Микулчић, „Жданец”, Скопје, 1990. Рапоантичко погребување. *Mac. Acta Arch.* 12, 1991, 183 sqq. Гробне пелине са овог локалитета нису сачуване, сам материјал се датује у 5. и у 4. век пре н.е. Облик трензи показује сличности са трензама у Бугарској и Румунији од 6. до почетка 4. века. Уп. W. M. Werner, *Eisenzeitliche Trensen an der unteren und mittleren Donau*, *PBF XVI*, 4, 1988, Т. 14,99; 15, 103; 16,108; 17, 117.
36. В. Трбуховић, *Арх. Преглед* 14, 1972, 165 sq. Т. 54. (Бадовинци). Фрагмент из Ражанс није публикован, Муз. Ужице, Инв. нр. 707.
37. М. Стојић, *op. cit.* (нап. 10), 18 sq. говори о пехару са тролисном основом, нађеном у више примерака у Љуљацима, Рачи и Пећинама код Костолца, као карактеристичном трибалском облику 5. и 4. века пре н.е. Његова објашњења о континуитету овог облика кроз више векова као традиционалног трибалског предмета не чине се, међутим, убедљива. Пре би се рекло да је ова необична форма настала неволјитим подражавањем страних металних судова од стране домаћих занатлија. Што се тиче метала, сви облици који се јављају у Моравској долини у V. и IV. веку потичу са запада или југа – гласиначке фибуле са издуженом троугаоном ногом, лучне фибуле са правоугаоном ногом, чертоза фибуле, парширске фибуле, двојне игле итд.
38. F. Parazoglu, *op. cit.* (нап. 4), 85.

A PROPOS DE L'APPARTENANCE ETHNIQUE DES TOMBEAUX
PRINCIERS D'ATENITZA

Parler de l'appartenance ethnique d'un site protohistorique est chose délicate et lourde de responsabilité. En effet, les informations selon lesquelles une agglomération, un tombeau, un récipient ou une fibule protohistorique appartiendraient à telle ou telle tribu ou bien à tel ou tel peuple, même s'il s'agissait du dernier millénaire avant notre ère, c'est-à-dire de l'époque précédant immédiatement les invasions romaines, sont peu sûres et imprécises, si bien que, malgré certains indices qui permettent d'en discuter et qui autorisent certaines suppositions, ce n'est que dans un nombre très restreint de cas que l'on peut adopter ces hypothèses avec une certaine dose de certitude. Quand il s'agit des Balkans, dont surtout sa partie centrale, celle qui fait l'objet du présent exposé, la prudence est particulièrement nécessaire, du fait que les sources dont on dispose sont fort modestes et insuffisantes.

D'un côté, les renseignements fournis par des auteurs de l'Antiquité sur les territoires situés dans la partie centrale des Balkans sont maigres et peu sûrs, étant fondés partiellement sur des sources encore plus anciennes, sujettes également à caution, si bien que l'image offerte par ces fragments sur les tribus peuplant dans la protohistoire les territoires de la Serbie et de la Vojvodine actuelles est assez vague. D'un autre côté, les monuments archéologiques mis au jour sur les territoires en question sont en général peu nombreux et incomplets pour permettre de considérer sous tous les aspects les différents groupes et phénomènes: c'est souvent le défaut d'éléments essentiels qui empêche leur identification exacte.

Les tombeaux princiers d'Atenitza, village situé près de Tchatchak, posent dans ce sens un problème particulier, étant donné que leurs caractéristiques diffèrent dans une large mesure de celles de tous les tombeaux mis au jour dans les environs immédiats et éloignés, de sorte qu'ils ne fournissent pas les fondements nécessaires qui permettraient de les relier, avec plus ou moins de certitude, à un groupe culturel plus ou moins important et distinct de l'époque, ce qui nous autoriserait à parler d'une appartenance ethnique éventuelle des tombeaux en question.

Les sources antiques ne disent rien de la région de Tchatchak dans la seconde moitié du VIe siècle avant notre ère et dans la première moitié du Ve, époque où l'on situe la nécropole d'Atenitza. Elles parlent, en général, très peu du nord de la partie centrale des Balkans de cette période: Hérodote /IV, 49/ mentionne au Ve siècle avant notre ère la plaine des Triballes que l'on identifie le plus souvent à la vallée de la grande Morava, tandis que Strabon /VII, 5, 11/ dit que les Autoriates, autrefois la plus grande et la plus puissante des tribus illyriennes, menèrent de longues guerres contre les Ardiéens en vue de s'emparer des marais salants, pour finir par les vaincre et que, à un certain moment, ils l'emportèrent sur les Triballes et soumirent à leur loi d'autres Illyriens et Thraces aussi, – information qui pourrait se rapporter à cette période. Ces derniers temps ces informations ont fait surtout l'objet de traités et de commentaires de Fanula Papazoglu, qui a fini par conclure que le territoire occupé par les Autoriates se trouvait dans le bassin de la Tara et atteignait à l'est les bords de la vallée de la Morava. En adoptant l'opinion d'un certain nombre d'archéologues, elle a supposé à son tour, que le groupe culturel de Glasinatz, de l'âge du fer supérieur, répandu dans l'Est de la Bosnie, sur le plateau de Glasinatz, dans le Sud-Ouest de la Serbie, autour d'Onjité et de Pribof, ainsi que dans le Nord du Monténégro, autour de Plevlia, pourrait être relié aux Autoriates. Abstraction faite du fait que Fanula Papazoglu situe la victoire des Autoriates sur les Triballes après l'invasion d'Alexandre contre les Triballes en 335 avant notre ère, ce qui ne correspondrait nullement aux informations sur le développement et la décadence du groupe culturel de Glasinatz, qui atteignit son apogée au début du Ve siècle, pour décliner ensuite et disparaître vers le milieu du IVe, ce qui imposerait la conclusion que – si le groupe de Glasinatz était identifié aux Autoriates, – la victoire de ceux-ci sur les Triballes devrait être située dans la première moitié du Ve siècle avant notre ère, – il importe de souligner que sur la carte des Balkans, figurant en fin du livre de l'auteur en question, le territoire habité par les Autoriates comprend aussi la région de Tchatchak. Cette conclusion est fondée pour une bonne part sur une combinaison de très maigres sources écrites et des documents archéologiques qui, dans le présent cas, sont en réalité les seuls à pouvoir fournir des informations plus ou moins sûres.

Un regard rapide sur les objets mis au jour à Atenitza montre que certains analogues se retrouvent à l'est, jusqu'à la vallée de la Morava, à l'ouest, dans le Sud-Ouest de la Serbie, à Novi Pazar, ainsi qu'à Pilatovitz et jusque dans l'est de la Bosnie, à Glassinatz. Cependant, ces analogues qui ne sont ni suffisamment nets ni décisifs, se réduisent à certaines formes ou à des pièces importées, si bien qu'en se fondant uniquement sur celles-ci il ne serait pas possible de relier les princes d'Atenitza au groupe culturel de Glassinatz, pas plus qu'aux groupes culturels qui, à l'époque, existaient dans la vallée de la Morava. Toute une culture de Glassinatz, pas plus qu'aux groupes culturels qui, à l'époque, existaient dans la vallée de la Morava. Toute une série d'éléments témoigne des caractéristiques spécifiques des tombeaux d'Atenitza par rapport à ceux des environs. Seuls les tertres du village voisin de Mrčhačevthi pourraient être reliés au site d'Atenitza, mais les résultats des fouilles effectuées à Mrčhačevtzi n'ont pas encore été publiés. Si ces analogues se révélaient exacts – ce que la publication des résultats susmentionnés et les fouilles archéologiques ultérieures dans cette région confirmeront ou nieront, on pourrait parler, sous toute réserve, de l'existence, dans la première moitié du Ve siècle avant notre ère, d'un micro-groupe culturel sur le territoire s'étendant entre Tchatchak et Kraličvo. Il ne pourrait pas être identifié aux Autoriates, étant donné des différences essentielles que l'on a constatées entre les objets archéologiques du site d'Atenitza et ceux qui ont été mis au jour dans les environs d'Oujitzé, Priboi et Kossieritch. Il ne pourrait pas être identifié aux Triballes non plus, car il ne comporte aucun analogue avec les documents archéologiques de l'Est de la Serbie et du Nord-Ouest de la Bulgarie, qui étaient, à l'époque, les territoires des Triballes par excellence.

Un grand nombre d'analogues parmi les objets importés qui furent découverts à Novi Pazar et à Atenitza, la probabilité que c'est de Novi Pazar que la plupart de ces objets arrivèrent de Novi Pazar à Atenitza, l'apparition d'une fibule de Novi Pazar dans une parure de bijoux d'Atenitza, qui y détonnait, pourraient témoigner des rapports d'amitié entre deux familles princières, c'est-à-dire d'une sorte d'adhésion involontaire du prince d'Atenitza ou de la veuve de celui-ci à la puissante alliance dirigée par les Autoriates et qui englobait aussi des tribus et des groupes d'autres ethnies, – possibilité mentionnée par Fanula Papazoglu. Dans ce cas, le groupe que nous avons dégagé ci-dessus avec la plus grande prudence pourrait être un des groupes parmi „d'autres Illyriens et Thraces envahis par les Autoriates”, d'après ce que dit Strabon qui, insuffisamment informé, désignait par ces appellations des tribus qui ne faisaient pas partie de celles des Illyriens, pas plus que de celles des Thraces et qui peuplaient les territoires situés entre les Illyriens et les Thraces. La science actuelle les appelle Daco-Mésiens.

Rastko Vasić